

Róna-Tas András: Történetem nézetei. Budapest, 2018.

/...27 oldal /Az egyetemisták hamarosan elszivárogtak a kollégiumból, s csak kevesen maradtunk. Reggelente ministráltam a kápolnában, azután a pincében éltünk, folyt Budapest ostroma. December 27-én egy üveg eperdzsemet kaptam. Anyám küldte, isten tudja honnan szerezte, tudta, hogy ez a kedvenc étel, talán karácsonyra szánta és később érkezett meg, amit én már közelgő születésnapomra tettem félre. Koszterszitz atya valamit még mondott, hogy imádkozzam érte. Anyámat aznap végezték ki a nyilasok.

Anyám kivégzésének történetét a háború után Apám nagyjából felderítette, de teljes részletességgel a történeteket csak most, 1989-ben tudtam meg. A Bokréta utcai Munkásleányotthon eredetileg az egyik apácarend kezében volt, de azok nem bírták a munkát, részben mert az apácák kiöregedtek, részben azért, mert egyre több lány került oda, s a munkára nem voltak igazán felkészülve. Így kérték a Schlachta Margit és társai által alapított rendet, a szürke nővéreket, hogy legyenek segítségükre. A Szociális Testvérek erre a munkára jól fel voltak készülve, s előbb csak segítettek, majd át is vették az Otthon irányítását. Az elején csak a hadművelleti területekről menekülteket, azután már a bujdosásra kényszerülteket is felvették. Így került oda Anyám is, akinek már korábban jó kapcsolata lehetett az eredeti renddel, a kék nővérekkel, a Farkas Edith által alapított Szociális Nővérekkel és a belőlük kivált szürke nővérekkel, a Szociális Testvérekkel. Részletekről nem tudok, de a két rend történetét, szét-válásukat, teljesen újszerű felfogásukat arról, hogy a rendnek aktívan kell a szociális munkát végeznie, s erre embereket képeznie, vala-mikor Anyám mesélte el. Ez a szociális kereszténység számára és később egy ideig számomra is valós alternatívának tűnt.

Talán ezért, talán csak személyes barátságok révén került Anyám a Bokréta utcai Otthonba. Mindesetre én ott már nem láto-gattam meg. Az Otthonban volt egy lány, akinek a magaviseletével a nővérek nem voltak megelégedve, mert az Otthon egyik hátsó épületében beszállásolt katonákkal tartott fent kapcsolatot. Ezért megfeddték a lányt, és közölték vele, hogy egy másik rendházba helyezik. A megszeppent lány a korábbi apácarend otthamaradt gondnokjéhez fordult. Ez a világi gondnok, aki az előző apácák idején a teljes gazdasági irányítást a kezében tartotta, a szürke nővérek beköltözése után háttérbe szorult, nem tarthatta meg pozícióját, mert a világi ügyek intézésére a szürke nővérek maguk is fel voltak készülve. Nagyon valószínű, hogy Anyám is segíthetett az Otthon gazdasági ügyeinek vezetésében, hiszen neki közgazdasági diplomája volt.

1944. december 27-én reggel Salkaházi Sára nővér és Hedvig testvér gyalog indultak a Liszt Ferenc téri rendházukba, hogy megbe-széljék a rossz magaviseletű lány áthelyezését. Két bőröndöt is vittek magukkal, hogy visszafelé bevásároljanak. Amikor visszaérkezve befordultak a Bokréta utcába, a sarokról meglátták, hogy az Otthon előtt fegyveres őr áll. Hedvig azt kérte Sárától, hogy menjen el, mert őrá az üldözötteknek nagy szüksége van. De Sára testvér nem akarta otthagyni az Otthont. A nyilas fegyveres előbb nem akarta beengedni őket, majd amikor igazolták, hogy ott laknak, bemehettek. A kápolnát őrizték, s nem tudtak betérni ide egy futó imára sem, csak térdet hajtottak a küszöbön, mert ott is őr állt. Lementek az óvóhelyre, ahová minden lakót összetereltek. Középen egy odaállított asztal előtt egy nyilas ült és mindenkinek ki kellett lépnie, az iratait a nyilas elé lerakni. Mikor beléptek, Sára testvér helyettesét már félreállították és éppen Anyám volt soron. Egy köteg iratot szorongatott a kezében. Sára testvér megkísérelt közbelépni, de erre őt állították félre, és az addig nyilván túszként kiállított helyettesét visszaengedték a többiek közé. A nyilas beletúrt az iratokba és üvöltve kérdezte Anyámat, hová járt iskolába. „Az Angol-kisasszonyokhoz” – volt a válasz, „Úgy, az angolokhoz járt iskolába” – csattant fel a nyilas, s ettől kezdve minden eldőlt, bár nagyon valószínű, hogy már előbb is eldőlt minden. Csak gyanítom, hogy a volt gondnok, aki a feljelentésre felbujtott, Anyámban is potenciális riválist látott, s elképzelhető, hogy nem is azért vitette el, mert sejtett valamit, hanem ugyanazért, amiért Sára nővért. Anyám néhány adatba belezavarodott. Még mielőtt bevonult a Bokréta utcába, elmondta nekem szorongását, hogy neki most hazudnia kell, meg hogy bele fog zavarodni az adatokba. A mi számunkra a hazugság abszolút rossz volt, s akkor nehéz volt egy 12 éves kisfiúnak megmagyarázni, hogy noha a cél nem szentesíti az eszközt, ebből Anyám sohasem engedett, de hogy vannak esetek, amikor a

hazugság megengedett. Azt hiszem, lelkében ezzel sohasem tudott megbékélni (emlékszem egy beszélgetésünkre a kegyes hazugságról, de az sem tűnt számomra nagyon meggyőzőnek). A nyilasok félreállították Anyámat, s még néhányukat, köztük az Otthon hitoktatónőjét, Berkovits Vilmát, s egy férfit, akit fűtőként alkalmaztak, de aki szintén üldözött volt és ott bujkált. Elvitték őket együtt Salkaházi Sárával, s még aznap a Duna-parton, a Ferenc József híd pesti hídfője alatt kivégezték őket. Állítólag a férfi túlélte a kivégzést, s a háború után Nyugatra távozott, Salkaházi Sára és Berkovits Vilma, valamint társaik emléktábláját 1989. december 30-án avatták fel a kivégzés helyszínén, a mostani Matróz Csárda mellett.

Itt most csak egy rövid kitérő arról, hogy az életben maradt nővéreket később a szerzetesrendek államosítása után bebörtönözték, Hedvig nővért 8 évi börtönre ítélték, együtt ült többek között Kéthly Annával. A tábla története pedig az, hogy a Bokréta utcai házba később drogosokat, nehezen kezelhető fiatalokat helyeztek. S az Intézet egyik vezetője egyszer meghívta a nővéreket, hogy életükről beszéljenek. Ez a kapcsolat azután terebélyesedett, a nővérek rend-szeresen meglátogatták az ott nevelteket, és talán két évvel ezelőtt az intézetbeliek elhatározták, hogy az épület falán egy emléktáblát helyeznek el. Ezt azonban az illetékes szervek sorra gátolták még 1987-ben és 1988-ban is. 1989-ben azután jelentkezett a Partizán Szövetség és egy izraeli intézmény, hogy ők felállítanák a táblát. Bár ez mozdította ki a holtpontról az ügyet, a szürke nővérek úgy gondolták, a halottak az ő halottjaik, s megköszönve a segítséget úgy döntöttek, hogy maguk állítják fel az emléktáblát. Ekkor már régen megjelent Hetényi Varga könyve (*Akiket üldöztek az igazságért*, Ecclesia, 1985), amelyben egy fejezetet szentelt Salkaházi Sárának és Szenes Sándor könyve, amelyben Hetényi Varga röviden elmondja Salkaházi történetét, s mozgalom indult Salkaházi Sára boldoggá avatásáért. A tábla végül is a kivégzés helyére került. A felavatáskor Hetényi Varga Károly, a Komló mellett élő tanár, a katolikus antifasiszta mozgalom krónikása és dokumentátora mondott táblaavató beszédet és Jancsó Adrien szavalt. A szép és megható kis ünnepségen sok intézmény, s a mártírok rendtársai, családtagjai, isme-rősei voltak ott, s helyeztek el koszorút. A húgommal mi is egy koszorút vittünk, amelyen *Édesanyánk emlékének* felirat állt. Utána a közeli étteremben gyűltünk össze, és sikerült Hedvig nővérral és Hetényi Varga Károssal sok mindentről elbeszélgetni. Salkaházi Sárát 2006-ban avatták boldoggá. A Szent István Bazilika előtt megtartott magyarországi szertartáson Erdő Péter érsek felkérésére aktívan vettem részt.

Apám rögtön a felszabadulás után kereste Anyámat, s mikor megtudta, hogy mi történt, kinyomozta a feljelentőket is. De nem tett semmi lépést ellenük. Azt mondta nekem, hogy minden bosszú csak újabb bosszút szül, csak a megbocsájtás emelhet ki ebből a borza-lomból. Azt csak sokkal később tudtam meg, hogy az ún. zuglói nyilas per kapcsán állítólag a tettesek megkerültek.

A harcok egyre jobban közeledtek a Ráday utcai Szent Imre Kollégiumhoz, s igyekeztük a pincének is a legbiztonságosabb részét választani. Az első orosz katona, amelyik megjelent az óvóhely feljárójának tetején, egy tangóharmonikát tartott a kezében, s a kővé dermedt lent szorongóknak eljátszotta a *Gimbelem-gombolom* című operett slágert Kálmán Imrétől. Néhány nap múlva már egy holland segélykonyha működött a pincében. Paradicsomlevest, meg csokoládét osztottak. Nagyon éhes voltam, s nekem valami miatt nem jutott. Egy magyar hölgy irányította az osztást, s mikor nem kaptam belőle, és odamentem azzal, hogy én is kérek, nekem elvitték az anyukámat, akkor szelíden megmagyarázta, hogy ha enni kapok, akkor azért kapok, mert éhes vagyok, és nem azért, mert az anyukámat elvitték a nyilasok. Akkor ott megfogadtam, hogy erre soha többé nem hivatkozom, s nem is hivatkoztam rá a mai napig. Ha valamire vinni akarom az életben, azt a magam erejéből kell, hogy tegyem. Akkor múlt néhány hete, hogy betöltöttem a 13. születésnapomat. Sok vonatkozásban felnőttnek, szomorúan felnőttnek éreztem magam./32. oldal/